

ANALIZA

Pewnego razu w Chinach. Jak Sputnik i Chińskie Radio Międzynarodowe przedstawiają pandemię i Chiny polskiemu odbiorcy

Alicja Bachulska

ANALIZA

Pewnego razu w Chinach. Jak Sputnik i Chińskie Radio Międzynarodowe przedstawiają pandemię i Chiny polskiemu odbiorcy

Alicja Bachulska

PEWNEGO RAZU W CHINACH. JAK SPUTNIK I CHIŃSKIE RADIO MIĘDZYNARODOWE PRZEDSTAWIAJĄ PANDEMIĘ I CHINY POLSKIEMU ODBIORCY

Analiza

Luty 2022

Autor – Alicja Bachulska

Cytowanie – Alicja Bachulska (2022). Pewnego razu w Chinach. Jak Sputnik i Chińskie Radio Międzynarodowe przedstawiają pandemię i Chiny polskiemu odbiorcy. Praga, Czechy, Association for International Affairs (AMO).

Analiza danych – To access all data on Chinese activities in Central Europe, visit us at www.mapinfluence.eu.

Niniejsza publikacja została przygotowana w ramach projektu **MapInfluenCE** (wcześniej znanego jako ChinfluenCE), który koncentruje się zarówno na chińskich, jak i rosyjskich wpływach w Europie Środkowej, w szczególności w państwach Grupy Wyszehradzkiej, tj. Czechach, Polsce, Węgrzech i Słowacji. Porównawczy charakter projektu umożliwia identyfikację strategii i taktyk stosowanych przez Chiny i Rosję oraz dostrzeżenie zbieżności i rozbieżności w ich podejściach. MapInfluenCE powstało z inicjatywy Stowarzyszenia Spraw Międzynarodowych (AMO) – praskiego ośrodka analitycznego zajmującego się polityką zagraniczną. Przygotowanie niniejszego raportu było możliwe dzięki grantowi National Endowment for Democracy (NED).

Redakcja – Ivana Karásková

Korekta – Kevin Curran

Skład – Zdeňka Plocrová

Druk – Vydavatelství KUFR, s.r.o. – tiskárna

ASSOCIATION FOR INTERNATIONAL AFFAIRS (AMO)

Žitná 27/608

CZ 110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 813 460

info@amo.cz

www.amo.cz

© AMO 2022

ISBN 978-80-88470-02-1 (wersja drukowana)

ISBN 978-80-88470-01-4 (wersja pdf)

Spis treści

Spis treści	5
Podsumowanie	7
Wstęp	9
Projekt i metody badawcze	10
Działania Rosji w polskiej przestrzeni informacyjnej	12
Teksty opiniotwórcze Sputnika Polska na temat COVID-19 i Chin	14
Działania Chin w polskiej przestrzeni informacyjnej	19
Teksty opiniotwórcze China Radio International Polska na temat COVID-19 i Chin	21
Wnioski	26
Autorka	27
Na temat MapInfluenCE	28
Na temat AMO	29
Źródła	30

Podsumowanie

- Pandemia COVID-19 stała się katalizatorem wzmożonych rosyjskich i chińskich działań na rzecz kształtowania międzynarodowego środowiska informacyjnego. Chociaż obecnie nie posiadamy jednoznacznych dowodów, że Moskwa i Pekin koordynują wysiłki w tej sferze, istnieją wyraźne oznaki zbieżności między niektórymi promowanymi przez nie narracjami.
- Zarówno w przypadku Chin, jak i Rosji media związane z aparatem władzy stanowią ważny instrument realizacji zagranicznych interesów obu państw. W Polsce do takich mediów można zaliczyć portal informacyjny Sputnik Polska i Chińskie Radio Międzynarodowe Polska (China Radio International - CRI). Pomimo że CRI ma w nazwie radio, jego działalność wykracza poza tradycyjne transmisje i obejmuje szeroko pojętą działalność internetową, m.in. w mediach społecznościowych czy na własnej stronie.
- Niniejsze badanie opiera się na ilościowej i jakościowej analizie komentarzy opublikowanych w portalu Sputnik Polska i na stronie CRI Polska na temat pandemii COVID-19 i Chin w okresie od stycznia 2020 roku do grudnia 2021 roku. Koronawirus nieustannie generuje wiele kontrowersji i tworzy żyzny grunt dla dezinformacji, stąd też wybór tematu. Co więcej, wcześniejsze badania sugerują, że zarówno Chiny, jak i Rosja wykorzystują kwestie pandemiczne do działań dezinformacyjnych w przestrzeni międzynarodowej.
- Łącznie do pogłębionej analizy zakwalifikowano 153 teksty, z czego 103 pojawiły się na stronie CRI, a 50 w portalu Sputnika. Ich wydźwięk w odniesieniu do Chin był albo w pełni pozytywny (w 100 proc. w przypadku chińskiego medium), albo neutralny (w 70 proc. w przypadku rosyjskiego portalu).
- Wśród tematów najczęściej poruszanych przez portal Sputnika w kontekście Chin i pandemii można było znaleźć straty gospodarcze spowodowane kryzysem zdrowia publicznego, rolę USA, sytuację gospodarczą w Chinach, działania przeciwpandemiczne Pekinu, sytuację Rosji, stanowisko UE, problemy społeczne oraz chińsko-amerykańską wojnę handlową.
- Chociaż Sputnik Polska był w znacznej mierze neutralny w ocenie Chin, w portalu pojawiło się kilka tekstów zawierających język bardzo podobny do tego używanego przez chiński aparat partyjno-rządowy. Wśród z nich znalazł się m.in. oficjalny komunikat chińskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, w którym Pekin apelował do zagranicznych mediów o „poszanowanie faktów i obiektywną ocenę walki Chin z pandemią”.

- Przekaz CRI Polska zdominowała tematyka tzw. „zimnowojennej mentalności” Stanów Zjednoczonych i ich domniemanego upadku, współpracy międzynarodowej z Chinami na czele czy stygmatyzacji Pekinu przez obce mocarstwa. Sporo miejsca poświęcono promowaniu chińskich „dobrych praktyk” i wkładu w działania antypandemiczne, m.in. pod postacią tzw. dyplomacji szczepionkowej. Co więcej, często poruszano tematykę niejasnego pochodzenia COVID-19, również w kontekście teorii spiskowych (np. o Forcie Detrick i rzekomej roli amerykańskiej armii w wywołaniu pandemii).
- Systemowa rywalizacja z USA i próby dyskredytowania polityki wewnętrznej i zagranicznej Waszyngtonu były motywem przewodnim większości komentarzy CRI Polska. Ich treść i forma były jednak niespójne i nieprzekonujące ze względu na słabą redakcję, błędy językowe i obecność partyjnej nowomowy. Wszystkie te elementy sugerują brak profesjonalizmu i w efekcie nieatrakcyjność dla przeciętnego odbiorcy.
- Zauważalna była tendencja do powoływania się na chińskie źródła przez portal Sputnik i na rosyjskie przez CRI, aby uwiarygodnić przekaz. Tak np. chińskie medium wykorzystywało rosyjskie źródła, aby uzasadnić oskarżenia wobec Fortu Detrick, czyli amerykańskiego obiektu wojskowego, w którym pracowano nad bronią biologiczną i który Pekin wskazuje jako potencjalne źródło pandemii.
- Chociaż w ocenie rządu centralnego w Pekinie działalność CRI może być pozytywna, efektywność tego medium na polskim gruncie wydaje się ograniczona. Przekaz CRI nie jest dostosowany do lokalnych realiów, a rozpoznawalność tego medium jest bardzo niska.
- W porównaniu z CRI Sputnik Polska wydaje się lepiej przystosowany do polskich realiów. Rosyjski portal przedstawia się jako medium wspierające „niezależne myślenie”, co wpisuje się w rosnącą popularność tzw. alternatywnych mediów. Jakość treści i ich forma wydają się również dużo bardziej profesjonalne niż te publikowane w chińskim medium.
- Analiza komentarzy opublikowanych w portalu Sputnik Polska i CRI Polska wskazuje, że oba media przynajmniej częściowo dążą do realizacji podobnych celów, takich jak podsycanie nieufności wobec USA czy podważanie systemu międzynarodowego opartego na liberalnych wartościach.
- Jednocześnie oba podmioty wydają się prowadzić swoją działalność informacyjną w Polsce równoległe i bez wzajemnej koordynacji. Nie oznacza to jednak, że w przyszłości można wykluczyć bliższą współpracę mediów chińskich i rosyjskich skierowanych do polskich odbiorców.

Wstęp

Chińsko-rosyjska współpraca w obszarze dezinformacji stała się w ostatnich latach szeroko dyskutowanym tematem. Szczególnie od początku pandemii COVID-19 wielu obserwatorów wskazuje na zbieżność interesów Pekinu i Moskwy w promowaniu narracji szkodliwych dla wizerunku i legitymizacji zachodnich demokracji. W ciągu ostatnich trzech dekad Rosja i Chiny zacieśniły więzi w sferze politycznej, wojskowej, gospodarczej i ideologicznej do tego stopnia, że niektórzy porównują je do „nieformalnego sojuszu”¹. Mimo wspólnych interesów, nadal istnieją jednak znaczne różnice w konkretnych taktykach stosowanych przez Moskwę i Pekin do realizacji swoich celów.

Podczas gdy Rosja od wielu lat jest powszechnie uznawana za niezwykle aktywne państwo w obszarze dezinformacji, Chińska Republika Ludowej (ChRL) jest względnym nowicjuszem w tej dziedzinie. Dotychczasowe badania sugerują, że zarówno Chiny, jak i Rosja próbowały wywierać wpływ na zachodnią opinię publiczną na początku pandemii COVID-19². Ponadto w minionej dekadzie chińskie i rosyjskie podmioty podpisały szereg umów o współpracy mających na celu zacieśnienie kooperacji medialnej³. W listopadzie 2021 r. przedstawiciele chińskich i rosyjskich mediów spotkali się wirtualnie na Forum Mediów Internetowych Chiny-Rosja, aby „promować multilateralizm, zwalczać fałszywe informacje, chronić równość i sprawiedliwość w cyberprzestrzeni oraz przyczyniać się do przyjaznych więzi między dwoma krajami”⁴. Według Zhou Shuchuna, wydawcy i redaktora naczelnego China Daily, blisko 30 rosyjskich i chińskich mediów internetowych współpracowało w ciągu ostatnich pięciu lat, „wymieniając się ponad 100 tys. artykułów różnego rodzaju”⁵. Uczestnicy wydarzenia zobowiązali się również „skoncentrować na wspólnych interesach obu krajów, opowiadać historie o dwustronnej przyjaźni i pogłębiać wymianę kulturową, aby wzmocnić wzajemne zaufanie między Chinami i Rosją”⁶.

Media kontrolowane przez rządy w Pekinie i Moskwie wydają się mieć podobne długofalowe cele, jak np. promocję niedemokratycznych ustrojów i wartości, które je wspierają, jednocześnie osłabiając atrakcyjność zachodnich demokracji. Zarówno ChRL, jak i Rosja postrzegają dominującą pozycję Waszyngtonu w przestrzeni międzynarodowej jako systemowe wyzwanie, podczas gdy partnerstwa kierowane przez USA oceniane są jako zagrożenie dla ich narodowych interesów i bezpieczeństwa⁷. Co więcej, Rosja i Chiny angażują się w wykorzystywanie istniejących napięć w demokratycznych społeczeństwach do siania niezadowolenia czy osłabiania zaufania wobec instytucji publicznych. Media są ważnym narzędziem rozpowszechniania tego typu narracji.

Choć zbieżność pewnych interesów Moskwy i Pekinu jest faktem, obecnie nie dysponujemy wystarczającymi dowodami na poparcie tezy, że oba państwa koordynują działania w sferze informacyjnej poza swoimi granicami⁸. Aby jednak móc zauważyć tego rodzaju zależności w przyszłości, należy zrozumieć, w jaki sposób Chiny i Rosja konstruują swoje narracje oraz jakie znaczenie mają one dla sytuacji w poszczególnych krajach.

Projekt i metody badawcze

Niniejszy raport skupia się na dwóch głównych mediach internetowych rozpowszechniających w Polsce rosyjskie i chińskie narracje, tj. na portalu Sputnik Polska i stronie internetowej China Radio International (CRI) Polska. Ze względu na przepisy ograniczające zagraniczną własność mediów w Polsce, podmioty spoza kraju nie mogą posiadać większościowych udziałów w tradycyjnych mediach. Te regulacje nie dotyczą jednak mediów internetowych, podobnie jak ma to miejsce w niektórych krajach V4, takich jak Czechy czy Słowacja⁹. Ze względu na inne środowisko regulacyjne, w sferze cyfrowej można znaleźć zagraniczne podmioty skierowane do polskich odbiorców. Dodatkowo relatywny brak kontroli organów państwowych nad treściami publikowanymi w sieci sprawia, że media internetowe cieszą się dużym zainteresowaniem jako narzędzia ułatwiające rozpowszechnianie dezinformacji zarówno przez osoby prywatne, jak i zorganizowane grupy państwowe czy pozapaństwowe.

Sputnik jest jednym z ważniejszych rosyjskich międzynarodowych serwisów informacyjnych kontrolowanych przez państwo. Został założony w 2014 roku, a w Polsce działa od 2015 roku. Jako portal oferujący przestrzeń dla prorosyjskich głosów wzmacnia narracje krytyczne wobec zachodnich demokracji i stara się docierać do odbiorców o skrajnych poglądach, szukających potwierdzenia swoich opinii w tzw. „alternatywnych mediach”¹⁰. Natomiast China Radio International jest państwowym podmiotem założonym w 1941 roku w Pekinie i nadającym w języku polskim od 1968 roku¹¹. Choć ma w nazwie „radio”, jego działalność wykracza poza tradycyjne i internetowe transmisje. CRI prowadzi strony internetowe w wielu językach, na których jego dziennikarze publikują liczne artykuły i komentarze. W ostatnich latach CRI stało się również aktywne w mediach społecznościowych, głównie na Facebooku, gdzie zajmuje się rozpowszechnianiem interaktywnych treści, jak np. filmów krótkometrażowych czy konkursów.

Znaczna część publikacji w portalu Sputnik Polska i na stronie CRI Polska to teksty opiniotwórcze oznaczone jako „komentarze” lub „opinie”. Analizy rosyjskiego medium wskazują, że treści, które można scharakteryzować jako wiadomości, są w większości neutralne i stosunkowo obiektywne, natomiast propagandę i treści dezinformacyjne można znaleźć częściej w komentarzach pisanych przez dziennikarzy Sputnika oraz zewnętrznych współpracowników¹². Chociaż nie ma porównywalnych raportów na temat publikacji CRI, wstępna analiza zespołu MapInfluenCE wykazała podobną tendencję: najbardziej kontrowersyjne i nacechowane emocjonalnie artykuły można znaleźć w sekcji komentarzy na stronie CRI Polska.

Opierając się na tych wstępnych założeniach, MapInfluenCE skupiło się na tekstach opiniotwórczych, aby zidentyfikować narracje związane z Chinami i pandemią COVID-19 promowane przez oba media. Te dwie kwestie wybrano jako tematy wywołujące silne reakcje emocjonalne w europejskich społeczeństwach i pogłębiające istniejące podziały polityczne¹³. Szczególną uwagę zwrócono na treści przedstawiające autoprezentację Chin w kontekście pandemii (w tekstach CRI) oraz stosunek do

niej Rosji (w publikacjach Sputnika). Teksty do pogłębionej analizy zidentyfikowano z użyciem web scrapingu oraz manualnych wyszukiwań przy pomocy słów kluczowych („Chiny”, „COVID-19” i „koronawirus”)¹⁴. W ten sposób zidentyfikowano 153 komentarze opublikowane w obu mediach (103 w CRI i 50 w Sputniku) od wybuchu pandemii, tj. od początku stycznia 2020 roku do końca grudnia 2021 roku. Teksty te zostały następnie przeczytane i zakodowane zgodnie z ich wydźwiękiem w stosunku do Chin (pozytywny, negatywny lub neutralny). Dodatkowo wyodrębniono główne wątki poboczne poruszane w tekstach oraz osoby i instytucje, których opinie przytaczano w celu legitymizacji określonej narracji.

Wyniki badania nie wyczerpują całokształtu problematyki szeroko pojętych działań Rosji i Chin w polskiej sferze informacyjnej. Poniższa publikacja jest raczej pogłębioną analizą tego, w jaki sposób Sputnik Polska i CRI Polska konstruują swój przekaz wokół pandemii COVID-19 i Chin. W kolejnych rozdziałach znajduje się krótki przegląd rosyjskich i chińskich działań w polskiej przestrzeni informacyjnej, a następnie szczegółowa analiza wspomnianych wcześniej 153 tekstów opiniotwórczych z obu mediów.

Działania Rosji w polskiej przestrzeni informacyjnej

Ze względu na bliskość geograficzną, historię konfliktów oraz agresywną politykę zagraniczną Moskwy (najlepiej zobrazowaną aneksją Krymu w 2014 r.), działania Rosji pozostają jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski¹⁵. Jednocześnie wraz z upowszechnieniem się technologii cyfrowych i ich wykorzystaniem na masową skalę jako źródła informacji, rozprzestrzenianie się dezinformacji stało się globalnym problemem. Rosja od wielu lat wykorzystuje te tendencje do osłabiania zachodnich demokracji. Jeśli chodzi o Polskę, do głównych motywów eksploatowanych przez Moskwę można zaliczyć m.in. dyskredytowanie demokracji jako systemu politycznego czy też podsycanie zamętu, strachu i nieufności wobec władz, organizacji międzynarodowych oraz sojuszników. Na przestrzeni lat narracje aprobowane przez Kreml zaczęły pojawiać się w tzw. „mediach alternatywnych”, ale atrybucja ich źródeł jest utrudniona. Niemniej jednak lokalni eksperci i decydenci są relatywnie zgodni w ocenie negatywnych zachowań Rosji wobec Polski, które określa się mianem wojny hybrydowej¹⁶. Jednym z jej kluczowych elementów jest wojna informacyjna.

W tym wymiarze Rosja skupia się na eksploatowaniu narracji o rzekomej rusofobii Polaków, braku suwerenności Polski jako sojusznika USA czy przedstawiania jej jako państwa częściowo odpowiedzialnego za wybuch II wojny światowej¹⁷. Od ok. 2018 r. rosyjskie wysiłki dezinformacyjne coraz częściej odnoszą się do tematów wpływających na polaryzację polskiego społeczeństwa, jak np. kwestie uchodźców i migrantów, społeczności LGBT, mniejszości ukraińskiej w Polsce czy szczepień¹⁸. Co więcej, niektóre narracje promowane przez Kreml są paradoksalnie zbieżne z poglądami polskich ultranacjonalistów: treści ze stron internetowych skrajnie prawicowych organizacji nierzadko odzwierciedlają język i tezy rozpowszechniane przez źródła związane z rządem w Moskwie¹⁹. Bezpośrednie (przez media państwowe) i pośrednie (przy użyciu lokalnych podmiotów o podobnych poglądach) nasycanie polskiej przestrzeni informacyjnej specyficznym przekazem działa w długofalowym interesie Rosji²⁰. Zgodnie z logiką Moskwy wykorzystywanie napięć wewnętrznych powinno osłabić Polskę, a spotęgować to ma międzynarodowa izolacja Warszawy. Aby osiągnąć ten drugi cel, Rosja stara się przedstawiać Polskę jako irracjonalne i „nadwrażliwe” państwo. W efekcie Moskwa liczy na pojawienie się prorosyjskich głosów w europejskiej debacie publicznej (m.in. w sprawie zniesienia sankcji nałożonych na Rosję po aneksji Krymu), co z kolei miałyby przełożyć się na wzmocnienie siły przetargowej Kremla w UE²¹.

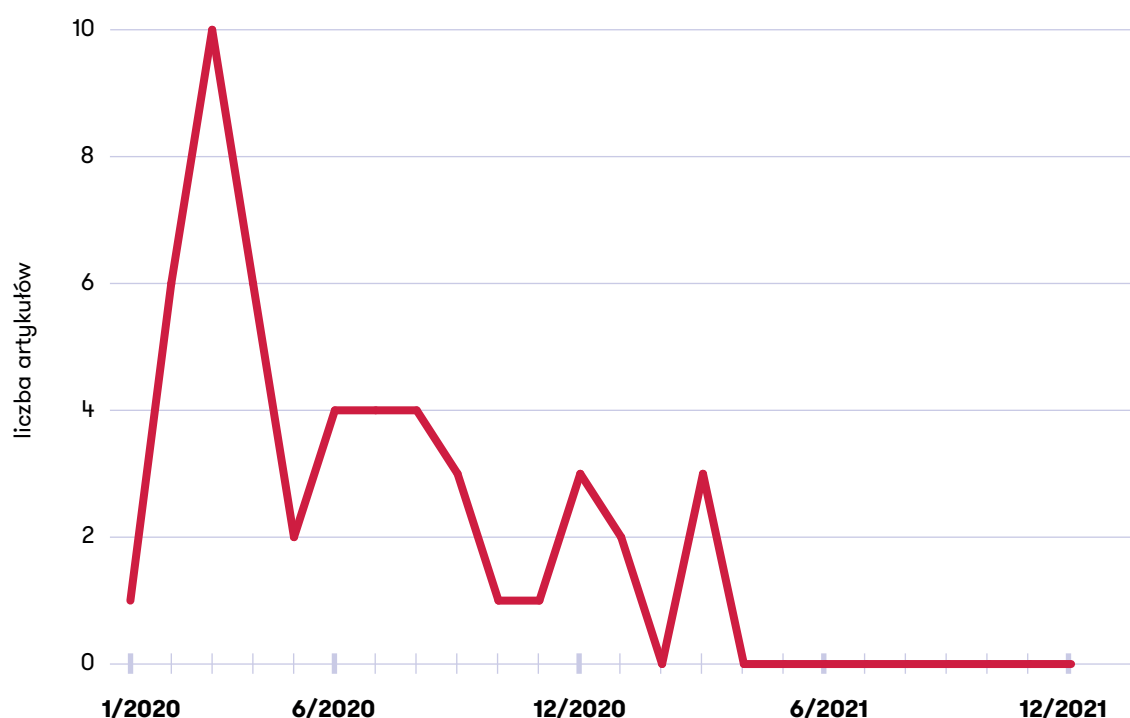
Choć strony internetowe o nieznanym proveniencji są powszechnie uznawane za główne źródła rosyjskiej dezinformacji w Polsce, Sputnik jest również aktywny jako jawnie prorosyjski podmiot w polskiej sferze informacyjnej. W drugiej połowie 2021 r. średnia łączna miesięczna liczba wizyt w tym portalu wyniosła około 1,25 mln²².

W porównaniu z popularnością lokalnych polskich mediów internetowych (niektóre z nich miesięcznie odwiedza nawet ok. 100 mln użytkowników), liczby te wydają się mało imponujące²³. Niemniej jednak Sputnik Polska przyciąga pewną grupę odbiorców, zwłaszcza o poglądach antyestablishmentowych. Portal koncentruje się na sprawach gospodarczych i politycznych, ze szczególnym uwzględnieniem krajowych i międzynarodowych wydarzeń związanych z Rosją i Ukrainą²⁴. Co więcej, istniejące analizy wskazują, że głosy przedstawicieli radykalnych ugrupowań politycznych (jak np. eurosceptyk Janusz Korwin-Mikke) są nadreprezentowane w publikacjach Sputnika²⁵.

Teksty opiniotwórcze Sputnika Polska na temat COVID-19 i Chin

W porównaniu z CRI zainteresowanie Sputnika tematem Chin i pandemii było zdecydowanie mniejsze. W analizowanym okresie zidentyfikowano jedynie 50 tekstów spełniających kryteria projektu pod względem formy (tj. komentarze) i tematyki. Ograniczona liczba publikacji mogła mieć związek z relatywnie niską potrzebą kontroli narracji na temat Chin i pandemii przez Rosję, która w przeciwieństwie do Chin nie była krajem, w którym rozpoczął się ten kryzys.

WYKRES 1: LICZBA TEKSTÓW OPINIOTWÓRCZYCH O CHINACH I COVID-19 W PORTALU SPUTNIK POLSKA (STYCZEŃ 2020 - GRUDZIEŃ 2021)

Większość tekstów Sputnika miała neutralny wydźwięk. Nie znaleziono jednak ani jednego tekstu oceniającego Chiny w sposób jednoznacznie negatywny. Co więcej, zdecydowana większość tekstów była anonimowa. Nieliczne nieanonimowe komentarze opublikowali korespondenci Sputnika w Polsce (głównie Anna Sanina) lub stali współpracownicy medium (np. Wiktor Bezeka). Do najczęściej poruszanych wątków pobocznych można zaliczyć straty gospodarcze spowodowane pandemią (wymienione w 64 proc. wszystkich artykułów), działania USA (58 proc.), wewnętrzną sytuację gospodarczą w Chinach (48 proc.), przeciwpandemiczne działania Pekinu (44 proc.),

Rosję (28 proc.), UE (26% proc.), problemy społeczne spowodowane pandemią (20 proc.) oraz chińsko-amerykańską wojnę handlową (20 proc.).

ILUSTRACJA 1: CHINY I COVID-19 OCZAMI SPUTNIKA POLSKA. ZESTAWIENIE KLUCZOWYCH ZAGADNIEŃ (STYCZEŃ 2020 – GRUDZIEŃ 2021)

Na samym początku pandemii komentarze Sputnika odnosiły się bezpośrednio do rozwoju wydarzeń w związku z kryzysem i jego globalnym rozprzestrzenianiem się. Pojedyncze teksty komentowały wpływ pandemii na stosunki między Chinami a UE czy na międzynarodową sytuację gospodarczą. Sporo uwagi poświęcono analizie przeciwpandeミックnych działań rządu w Pekinie, które opisano ze szczegółami (m.in. w pochwalnym tekście opartym na relacjach zagranicznego studenta w Wuhan, według którego „studiując w tym kraju [w Chinach] już piąty rok, mogę jednak powiedzieć, że dla tego kraju nie ma rzeczy niemożliwych”²⁶).

Co ciekawe, w pierwszym kwartale 2020 r. dwie opinie nawiązywały pośrednio do teorii spiskowych dotyczących COVID-19. W tekście z 4 lutego zacytowano Siergieja Mstislawskiego, przedstawiciela ATC Air Service Ltd, któremu przypisano następujące słowa: „nie jestem zwolennikiem teorii spiskowych, i z pewnością to zbieg okoliczności (śmieje się), ale nie można nie przypomnieć, jak w 2003 roku, kiedy w Chinach szalało atypowe zapalenie płuc, epidemia przypadła na okres poważnych sporów ekonomicznych między Chinami i USA”²⁷. W innym tekście z 5 marca 2020 r. na temat ekonomicznych skutków pandemii Dimitri Speck, ekspert ds. rynku towarowego, powiedział, że „nie jest do końca zrozumiałe, dlaczego wokół tej choroby [COVID-19] właśnie teraz robi się tyle hałasu”²⁸. Wydzwięk cytatu sugeruje istnienie ukrytych pobudek stojących za globalnym zainteresowaniem pandemią.

Innym ciekawym przypadkiem była opinia chwalaąca odporność chińskiej firmy Huawei w obliczu pandemii oraz sankcji Stanów Zjednoczonych. Anonimowy autor stwierdził, że „w obecnych warunkach, gdy globalna gospodarka zwalnia pod wpływem negatywnych czynników, w tym epidemii koronawirusa, zakup chińskie-

go sprzętu i technologii 5G może być jedynym możliwym rozwiązaniem nie tylko dla krajów rozwijających się, ale także rozwiniętych²⁹. Tej opinii towarzyszyły inne argumenty często promowane przez Huawei w działaniach PR, m.in. podkreślające potencjalne opóźnienia we wdrażaniu 5G w przypadku wykluczenia chińskiej firmy z rynku i ich negatywnego wpływu na rozwój gospodarczy Polski.

Mniej więcej w tym samym okresie Sputnik opublikował anonimową opinię, w której autor skupił się na negatywnych skutkach pandemii dla współpracy Chin z państwami Europy Środkowo-Wschodniej³⁰. Publikacja była pełna błędów merytorycznych i przedstawiła region jako o wiele bardziej skłonny do ścisłej współpracy z Chinami w porównaniu z Europą Zachodnią. W tekście podniesiono również kwestię postrzegania chińskiej technologii 5G w regionie i przedstawiono ją niezgodnie z prawdą. Jak czytamy w komentarzu, „w Europie Środkowo-Wschodniej na przykład kwestia instalacji tudzież zakazu chińskiego sprzętu telekomunikacyjnego nie stoi na porządku dziennym – lokalne sieci od dawna działają na tym sprzęcie”³¹. Choć lokalni dostawcy faktycznie od lat polegają na rozwiązaniach Huawei, twierdzenie o bezproblemowym podejściu państw regionu do chińskiej firmy jest nieprawdziwe. W rzeczywistości wiele krajów Europy Środkowo-Wschodniej współpracuje ze Stanami Zjednoczonymi w celu zabezpieczenia sieci 5G, a większość z nich przyłączyła się do zainicjowanego przez Waszyngton programu Clean Network³². Nie jest jasne, czy błędy zawarte w tekście wynikały z braku wiedzy i odpowiedniego przygotowania, czy były celowe.

Ciekawym przykładem opinii Sputnika na temat pandemii i Chin był tekst napisany przez Aleksandra Kwaśniewskiego z marca 2020 r., w którym autor oskarża zarówno obecny polski rząd, jak i opozycję o wykorzystywanie pandemii do celów politycznych³³. Jednym z głównych punktów odniesienia w jego komentarzu były oskarżenia Donalda Tuska pod adresem Chin i Rosji o prowadzenie wojny informacyjnej z Zachodem. Dla byłego prezydenta RP zarzuty te były bezpodstawne, podczas gdy Chiny, Rosja i Kuba były jedynymi krajami, które faktycznie oferowały pomoc we wczesnych stadiach pandemii. Według autora „ja [Aleksander Kwaśniewski], pożyteczny idiota widzę, że Chiny, Rosja i Kuba oferują realną pomoc Włochom i w odróżnieniu od klinicznych idiotów mam gdzieś propagandę, kiedy widzę umierających ludzi. Wiem, że kiedy Rosjanie, Chińczycy czy Kubańczycy odkryją szczepionkę na koronawirusa [pisownia oryginalna] to chorzy ją otrzymają, a kiedy odkrycia dokonają Amerykanie, to większość chorych umrze, bo nie będzie ich stać na ratujący życie specyfik”³⁴.

Do kolejnej kategorii opiniotwórczych tekstów Sputnika Polska można zaliczyć wywiady z polskimi i zagranicznymi osobami publicznymi, jak np. politycy czy badacze. Tak np. w rozmowie z rosyjskim politologiem Fiodorem Łukjanowem można znaleźć wypowiedzi podkreślające nowo odkrytą asertywność i przekonanie Pekinu o ich politycznej, ideologicznej i moralnej poprawności w kontekście zarządzania kryzysowego w dobie pandemii³⁵. Natomiast o potencjalnej deglobalizacji związanej z COVID-19 można dowiedzieć się z innego wywiadu z włoskim historykiem Marco Gervasonim, w którym między wierszami można doszukać się odniesień do potencjalnej dezintegracji UE i jej ogólnej słabości³⁶.

Częste wykorzystywanie chińskich źródeł do legitymizacji własnej narracji zwracało uwagę w komentarzach Sputnika. Chińscy eksperci, naukowcy, politycy czy media

państwowe zacytowano 56 razy w 50 przeanalizowanych artykułach w rosyjskim portalu. Co ważne, pierwszy tekst, który zawierał sformułowania bardzo podobne do tych promowanych przez chiński aparat propagandowy został opublikowany pod koniec maja 2020 r. i tłumaczył utratę zainteresowania Donalda Trumpa umową handlową z Chinami³⁷. Według autora ówczesny prezydent USA koncentrował się na zagrożeniach zewnętrznych, takich jak właśnie Chiny, aby odwrócić uwagę amerykańskiej opinii publicznej od wewnętrznych problemów Stanów Zjednoczonych. Autor oskarżył również amerykańskie służby bezpieczeństwa i elity polityczne o promowanie narracji o celowym wycieku COVID-19 z Chin. Końcowe zdania komentarza wyglądały wręcz jak kalka retoryki propagandowej Pekinu: „wszystkie te domysły bez bazy dowodowej nie znajdują poparcia nawet u tradycyjnych, najbliższych sojuszników Stanów Zjednoczonych, co tu dopiero mówić o reszcie świata. I czy jest sens marnować teraz na to siły? Czy nie lepiej walczyć z epidemią, zająć się odbudową gospodarki i powrotem do normalnego życia? Wyborców dalece bardziej zajmują realne problemy każdej rodziny z osobna niż wymyślone geopolityczne zagrożenie”³⁸. Tego rodzaju retoryczne podobieństwa mogą być przypadkowe, ale pokazują zbieżność oficjalnych narracji Moskwy i Pekinu w określonych warunkach.

W portalu Sputnik Polska ukazał się również oficjalny komunikat Ministerstwa Spraw Zagranicznych Chin, opublikowany pod koniec stycznia 2021 r., w którym Pekin przekonywał, że „media powinny szanować fakty i naukę, obiektywnie i sprawiedliwie naświetlać wydarzenia w Chinach oraz ich walkę z epidemią”³⁹. W tekście pojawiły się także argumenty często wykorzystywane przez chiński rząd w celu odwrócenia międzynarodowej uwagi od opóźnionej reakcji Pekinu na wybuch epidemii pod koniec 2019 r., jak np. powtarzające się zapewnienia o bliskiej współpracy ze Światową Organizacją Zdrowia od samego początku kryzysu.

Kilka opinii opublikowanych w rosyjskim portalu parafrazowało oficjalne stanowisko Pekinu lub skupiało się na przekazie korzystnym z perspektywy interesów Chin. Tak np. w anonimowym tekście o współpracy chińsko-niemieckiej podczas pandemii i jej wpływie na stosunki UE-Chiny, niekonfrontacyjne podejście Angeli Merkel do współpracy z rządem w Pekinie opisano jako czynnik stabilizujący relacje chińsko-europejskie⁴⁰. Argument ten został dodatkowo usankcjonowany komentarzem Yang Miana, badacza z Chińskiego Instytutu Komunikacji, który stwierdził, że „UE nie będzie ślepo podążać za USA”⁴¹. W innym artykule o napięciach dyplomatycznych między Pekinem a Canberrą decyzję Pekinu o zaprzestaniu importu australijskiego węgla uzasadniono słowami Chen Honga, badacza z Uniwersytetu Orientalnego w Szanghaju, który przedstawił kroki Chin jako umotywowane walką z zanieczyszczeniem środowiska, a nie kwestiami politycznymi⁴². Jednocześnie to Australię przedstawiono jako państwo upolityczniające handel i przejawiające „zimnowojenną mentalność”. Jak ujął to Chen Hong, „Chiny nigdy nie uwzględniają warunków politycznych w handlu i inwestycjach. Inteligentne regulacje i optymalizacja energii to międzynarodowe zobowiązanie Chin, a nie pretekst do tak zwanej presji politycznej na Australię”⁴³. Ten rodzaj przekazu ma na celu wzmocnienie wizerunku Chin jako racjonalnego państwa i jednoczesne przedstawienie reakcji Australii jako „histerycznej”, w podobnym duchu jak w przypadku rosyjskiej dezinformacji związanej z polityką historyczną wymierzonej w Polskę.

Wreszcie w relacjach Sputnika pojawił się jeden pozornie zaskakujący element związany z Chinami i pandemią, tj. stosunek polskiego społeczeństwa do chińskich szczepionek. Na początku marca 2021 r. pojawiła się wiadomość, że Polska rozważa zakup chińskich preparatów przeciwko COVID-19. Pomysł został szybko porzucony ze względu na falę krytyki ze strony społeczeństwa i ekspertów, ale media jeszcze przez pewien czas relacjonowały temat. W jednym z tekstów Sputnika anonimowy autor przytoczył szereg krytycznych wobec chińskiej szczepionki komentarzy polskich internautów⁴⁴. Co ciekawe, wielu z nich jednocześnie wyrażało poparcie dla rosyjskich preparatów. Treść i forma tekstu sugerowały, że cytaty zostały specjalnie wyselekcjonowane, aby przedstawić szczepionkę Sputnik V jako znacznie atrakcyjniejszą opcję, jednak niedostępną w Polsce ze względów politycznych i z powodu rzekomej „rusofobii” polskich władz. W tym wypadku wydaje się, że potrzeba promowania za granicą własnej szczepionki przez Moskwę była silniejsza niż chęć budowania przyjaznej Chinom narracji. Podobną tendencję zaobserwowano w Czechach, gdzie Sputnik V był również ważnym elementem w lokalnej debacie publicznej, a prorosyjscy dziennikarze nie chcieli jednak przedstawiać chińskich szczepionek w pozytywnym świetle⁴⁵.

Działania Chin w polskiej przestrzeni informacyjnej

W porównaniu z Rosją działania Chin w polskiej sferze informacyjnej są względnie nowością. Po zakończeniu zimnej wojny Warszawa i Pekin nie utrzymywały bliskich relacji aż do globalnego kryzysu finansowego w 2008 roku. W następstwie osłabienia europejskiej gospodarki Polska zaczęła wyrażać zainteresowanie współpracą z Chinami, co spotkało się z pozytywną reakcją Pekinu. W tym samym okresie ChRL przyspieszyła proces zacieśniania relacji z Europą Środkowo-Wschodnią, m.in. zakładając format 16+1. Ważnym elementem tych wysiłków było tzw. „dobre opowiadanie chińskich historii”, czyli promowanie narracji wzmacniających interesy rządu w Pekinie w przestrzeni międzynarodowej i przedstawiających go w pozytywnym świetle⁴⁶. Jednym z głównych celów tych zabiegów miało być wzmocnienie „siły dyskursywnej” ChRL. Innymi słowy Chiny otwarcie wyraziły chęć kształtowania międzynarodowych norm i wartości oraz wpływania na debatę publiczną na temat intencji Pekinu nie tylko wewnątrz kraju, ale także poza jego granicami.

Do mniej więcej 2008 r. chińskie działania informacyjne były postrzegane głównie jako reaktywne. Nasilały się najczęściej w kontekście zachodnich zarzutów o łamanie praw człowieka czy nierespektowanie wartości liberalnych. Z biegiem czasu Pekin stał się jednak bardziej proaktywny, m.in. rozpowszechniając tzw. „pozytywną energię”, tj. bezkrytyczne narracje skupiające się na osiągnięciach Chin i ich wkładzie w globalny rozwój⁴⁷. Od początku pandemii COVID-19 wysiłki Pekinu w tym obszarze stały się jednak dużo bardziej asertywne, czy wręcz agresywne (m.in. w kontekście tzw. „dyplomacji wilczych wojowników”⁴⁸).

W Polsce „dobre opowiadanie chińskich historii” przybiera różne formy. Chińscy dyplomaci regularnie publikują komentarze w polskich mediach, przede wszystkim w dzienniku Rzeczpospolita, a ostatnio również w portalu Onet czy dzienniku Trybuna. Ich dotychczasowe publikacje skupiały się na tematach takich jak współpraca polsko-chińska, potencjalne wykluczenie Huawei z polskiego rynku, protesty w Hongkongu czy stosunki chińsko-amerykańskie. Co więcej, polskie media współpracują z chińskimi. Kontakty tego rodzaju nasiliły się zwłaszcza po 2017 r., który był oficjalnym rokiem współpracy medialnej formatu 16+1. Chiński przekaz w Polsce uwydatnia pozytywne aspekty współpracy, zwykle powielając partyjną retorykę, np. w licznych odniesieniach do „współpracy o charakterze win-win” czy „wspólnoty dzielącej ten sam los”. Wysiłki tego rodzaju i wybiórcze wykorzystywanie faktów mają pomóc zbudować jednostronny wizerunek chińskiego kierownictwa, skupiający się na jego sukcesach i wkładzie w rozwój globalnej gospodarki czy instytucji multilateralnych.

Wraz z wybuchem pandemii chińskie media stały się jednak znacznie bardziej ofensywne w promowaniu swoich narracji, m.in. wielokrotnie podkreślając wyższość chińskich metod zarządzania kryzysowego w porównaniu z zachodnimi. Co więcej, chińscy dyplomaci i państwowe media zintensyfikowały działalność w sieci,

głównie w mediach społecznościowych jak Facebook czy Twitter. Tendencja ta miała globalny charakter, chociaż jej skuteczność jest kwestionowana⁴⁹. W Polsce najbardziej wymownym przykładem tego rodzaju zachowań była debata publiczna między ówczesnym ambasadorem Chin Liu Guanyuanem a ówczesną ambasadorką USA Georgette Mosbacher, która toczyła się w polskich mediach internetowych i na Twitterze. Ze względu na bliskość Warszawy i Waszyngtonu po 1989 r. chińsko-amerykańska rywalizacja ma wpływ na sytuację w Polsce, co widać m.in. w rozwoju debaty publicznej na temat obecności Huawei czy w bardziej powściągliwym stosunku Warszawy wobec Pekinu za prezydentury Donalda Trumpa. Chiny zdają sobie sprawę z tych uwarunkowań i starają się podważyć wizerunek Stanów Zjednoczonych w polskiej opinii publicznej. Na początku 2020 r. ambasadorowie Chin i USA zaczęli wzajemnie oskarżać się o złe zarządzanie kryzysowe i upolitycznianie pandemii, początkowo w portalu Onet, a następnie na Twitterze⁵⁰. Chociaż ich wymiana poglądów nie dotarła raczej do szerokiego grona odbiorców, była wymowna jako oznaka pogłębiających się tarć między ChRL i USA oraz ich wpływu na inne państwa. Działania Chin w polskiej przestrzeni informacyjnej mogą na pierwszy rzut oka wydawać się mało imponujące, jednak ich systematycznie poszerzający się zakres i znaczenie w kontekście rosnącej pozycji Pekinu sugerują, że nie należy ich lekceważyć.

Interesującym przypadkiem w tym kontekście jest China Radio International Polska. Jako jedno z czołowych chińskich mediów skierowanych do zagranicznych odbiorców, działa od 1941 r., a po polsku nadaje już od 1968⁵¹. CRI założyło swoją polską stronę internetową w 2003 r., a jego warszawskie biuro otwarto w 2006. Profil CRI Polska na Facebooku, otwarty w 2014 r., ma ponad 318 tys. obserwujących. Liczba ta zaskakuje w kontekście innych, dużo bardziej popularnych polskich mediów, jak np. dziennik Rzeczpospolita (ponad 141 tys. obserwujących), Dziennik Gazeta Prawna (ok. 20 tys. obserwujących) czy Super Express (ponad 208 tys. obserwujących). Duża liczba obserwujących na Facebooku nie odpowiada jednak liczbie odwiedzin na oficjalnej stronie CRI Polska. W drugiej połowie 2021 r. średnia miesięczna liczba wizyt na stronie tego chińskiego medium wynosiła około 50 tysięcy⁵². Większość ruchu pochodziła z Niemiec (prawie 46 proc.), Polski (niemal 43 proc.) i Singapuru (ponad 11 proc.)⁵³. Co więcej, ponad 45 proc. ruchu pochodziło z odnośników ze strony CRI w języku esperanto, co sugeruje, że przynajmniej częściowo został on sztucznie wygenerowany⁵⁴.

Teksty opiniotwórcze China Radio International Polska na temat COVID-19 i Chin

W porównaniu ze Sputnikiem liczba komentarzy dotyczących Chin i COVID-19 opublikowanych przez CRI Polska była znacznie większa i wyniosła w sumie 103 teksty – ponad dwukrotnie więcej niż w tym samym okresie opublikował rosyjski portal. Jako kraj, w którym zaczęła się pandemia, Chiny wydają się szczególnie zmotywowane do kontrolowania międzynarodowego przekazu o COVID-19 i pokrewnych kwestiach. Wyjaśnia to przynajmniej częściowo, dlaczego w ciągu ostatnich dwóch lat CRI opublikowało tak dużą liczbę komentarzy na ten temat. Dla Sputnika natomiast pandemia wydaje się jedynie pobocznym tematem, który Moskwa stara się wykorzystać do punktowania słabości Zachodu, ale sam w sobie nie jest on bezpośrednio związany z Rosją.

WYKRES 2: LICZBA TEKSTÓW OPINIOTWÓRCZYCH O CHINACH I COVID-19 NA STRONIE CHINA RADIO INTERNATIONAL POLSKA (STYCZEŃ 2020 - GRUDZIEŃ 2021)

Jeśli chodzi o wydźwięk tekstów CRI Polska, to był on w 100 proc. pozytywny. Pod względem formy prawie wszystkie komentarze były bardzo krótkie i nie przedstawiały dogłębnej analizy poruszanych wątków. Teksty CRI Polska wyróżniał

natomiast ich styl, tj. słaba redakcja, błędy językowe i obecność partyjnej nowomowy. Na tym tle teksty Sputnika wydawały się dużo bardziej profesjonalne i przystosowane do lokalnych realiów. Co więcej, zdecydowana większość komentarzy CRI była anonimowa. Tylko jeden tekst stanowił wyjątek: komentarz Piotra Gadzinowskiego, członka Sojuszu Lewicy Demokratycznej, który występuje gościnnie na łamach CRI⁵⁵. Komentarz wyróżniał się, ponieważ dotyczył jednocześnie pandemii (a dokładniej chińskich szczepionek) oraz polskiej polityki wewnętrznej (tj. dylematu, czy prezydent Andrzej Duda mógłby zaszczepić się chińską szczepionką). Tekst opublikowano na początku marca 2021 r., kiedy pojawiły się informacje o potencjalnym zakupie szczepionek z Chin przez rząd w Warszawie. Komentarz stanowił ocenę reakcji polskiej sceny politycznej na ten pomysł i nie zawierał radykalnych wniosków. Poza tym przykładem wszystkie pozostałe komentarze CRI Polska były anonimowe. Sprawia to wrażenie, że ich głównym celem było wzmocnienie oficjalnego przekazu Pekinu, a nie przedstawienie opinii dziennikarzy, co jest typowe dla chińskich mediów podlegających kontroli aparatu partyjno-rządowego.

Do głównych wątków pobocznych pojawiających się w komentarzach CRI Polska można zaliczyć m.in. kwestie tzw. „zimnowojennej mentalności” USA (poruszone w 68 proc. wszystkich tekstów), nadchodzącego upadku USA (58 proc.), roli Światowej Organizacji Zdrowia (46 proc.), współpracy międzynarodowej (41 proc.), stygmatyzacji Chin (40 proc.), wkładu Pekinu w globalną stabilizację (40 proc.), dobrych praktyk ChRL (35 proc.), niejasnego pochodzenia wirusa (34 proc.), Chin jako ofiary dezinformacji (30 proc.), pomocy Pekinu dla krajów rozwijających się (23 proc.), „antynaukowego nastawienia” Waszyngtonu (19 proc.), chińskich szczepionek jako globalnego dobra publicznego (15 proc.) oraz Fortu Detrick (10 procent).

W początkowej fazie pandemii (tj. w pierwszym półroczu od jej wybuchu) CRI Polska nie opublikowało zbyt wielu komentarzy na ten temat. Mogło wynikać to

ILUSTRACJA 2: CHINY I COVID-19 O CZYMI CHINA RADIO INTERNATIONAL POLSKA. ZESTAWIENIE KLUCZOWYCH ZAGADNIEŃ (STYCZEŃ 2020 – GRUDZIEŃ 2021)

z wciąż niestabilnej sytuacji pandemicznej w Chinach, która sprawiła, że chińskie media niechętnie promowały jasno zdefiniowane narracje o tym kryzysie. Z czasem jednak z komentarzy CRI wyłonił się zestaw spójnych interpretacji przyczyn i skutków pandemii. Z jednej strony medium skupiało się na przedstawianiu osiągnięć Chin w walce z pandemią (tzw. „pozytywna energia”), z drugiej zaś jego relacje odzwierciedlały głęboko zakorzenione przekonanie, że to Pekin jest ofiarą nie tylko nowego koronawirusa, ale także prowadzonej przez USA polityki powstrzymywania wzrostu ChRL. Tym samym „pozytywną energię” równoważył negatywny przekaz, głównie w odniesieniu do decyzji i postaw Waszyngtonu.

Na poparcie swoich twierdzeń CRI Polska powoływało się na całą gamę argumentów i taktyk dziennikarskich. Jednym z najbardziej widocznych motywów było oskarżanie Waszyngtonu o upolitycznianie pandemii, wewnątrz w rywalizacji między Demokratami a Republikanami („Mike Pompeo zamienił się w „maszynę do kłamstwa” (...) do zdobycia osobistego kapitału politycznego”⁵⁶) i w przestrzeni międzynarodowej do wskazywania Pekinu jako winnego pandemii („terrorizm w poszukiwaniu pochodzenia źródeł wirusa”⁵⁷). Ten rodzaj przekazu sugeruje, że obecne bolączki amerykańskiej demokracji są nierozzerwalnie powiązane z jej systemowymi wadami, które przekładają się m.in. na polaryzację społeczną, rosnące nierówności społeczne, problemy rasowe czy brutalność służb. Podejście Waszyngtonu do walki z pandemią jest również przedstawiane przez CRI Polska jako „antynaukowe” i „antyintelektualne”⁵⁸.

Co więcej, opisując amerykański ustrój jako oparty na „skrajnym egoizmie”, zyski kapitałowe są przedstawiane jako główny interes amerykańskich elit politycznych, podczas gdy wartości mają im służyć jedynie jako zasłona dymna ukrywająca wyzysk⁵⁹. W tym kontekście nie tylko Chiny są przedstawiane przez CRI Polska jako ofiara rządu USA, ale także amerykańscy obywatele („podczas tej katastrofy spowodowanej przez koronawirusa, niekończący się „koszmar” okrutnie zmiażdżył „amerykański sen” w sercach wielu”⁶⁰). Pojawiały się również analogie historyczne, np. pod postacią odniesień do całkowitej liczby zgonów z powodu koronawirusa w USA przewyższającej liczbę amerykańskich ofiar II wojny światowej i wojny w Wietnamie⁶¹.

Jeśli chodzi o intensywność pojawiania się publikacji, odnotowano dwa okresy wzmożonej aktywności CRI Polska: w połowie 2020 r. (tj. w okolicach lipca) i w połowie 2021 r. (między lipcem a sierpniem). W pierwszym roku pandemii było to najprawdopodobniej spowodowane ustabilizowaniem się sytuacji w Chinach po pierwszej fali zarażeń, co pozwoliło chińskim mediom skupić się na tworzeniu spójnej narracji o sukcesie rządu w Pekinie, w szczególności w kontraście do niestabilnej sytuacji w państwach zachodnich. Natomiast w pierwszej połowie 2021 r. Światowa Organizacja Zdrowia zaapelowała o drugie śledztwo w sprawie pochodzenia COVID-19 w Chinach, podczas gdy amerykańskie służby specjalne pracowały nad własnym raportem w tej sprawie. W odpowiedzi Chiny zintensyfikowały wysiłki, aby przekierować międzynarodową uwagę na rolę USA w rozprzestrzenianiu się pandemii, w szczególności w kontekście kontrowersji wokół Fortu Detrick⁶². W połowie 2019 r. laboratorium w tym obiekcie, gdzie amerykańskie wojsko pracowało nad bronią biologiczną, zostało tymczasowo zamknięte⁶³. Pekin wykorzystał te wydarzenia w globalnej kampanii medialnej insynuującej rolę tego obiektu w wybuchu pandemii. CRI Polska dołączyło do tych wysiłków, a pierwszy komentarz wspominający

o Fortcie Detrick pojawił się na stronie chińskiego medium 1 czerwca 2021 roku⁶⁴. W sumie placówka i jej domniemana rola w rozprzestrzenianiu się COVID-19 zostały wymienione w 10 proc. wszystkich komentarzy.

Co ważne, CRI polska wykorzystywało również rosyjskie źródła medialne do podparcia własnych tez odnośnie Fort Detrick. W artykule z końca lipca 2021 r. zacytowano artykuł rosyjskiego dziennikarza i historyka Siergieja Łatyszewa, w którym autor zasugerował, że to amerykańskie laboratorium wojskowe mogło być źródłem pochodzenia pandemii, a „Chiny są bardziej godne zaufania niż Stany Zjednoczone w kwestii identyfikowalności wirusa COVID-19”⁶⁵. Co znamienne, ten sam rosyjski autor został przywołany w oficjalnym stanowisku chińskiego MSZ w sprawie Fort Detrick, które ujrzało światło dzienne zaledwie jeden dzień przed publikacją wspomnianego komentarza⁶⁶. Co więcej, kiedy CRI Polska wspomniało o innej teorii spiskowej dotyczącej pochodzenia COVID-19, zrobiło to odwołując się do rosyjskich źródeł („rosyjskie media uważają, że wojskowa reprezentacja sportowa USA przywiozła wirusa do Wuhanu, gdy brała udział w Światowych Igrzyskach Wojskowych w połowie października 2019 r.”⁶⁷).

Kolejnymi powracającymi tematami w tekstach CRI Polska były narracje o pozytywnym wkładzie Chin w globalną stabilność i pokój oraz o wsparciu Pekinu dla krajów rozwijających się. Już w czerwcu 2020 r. w jednym z komentarzy stwierdzono, że „inicjatywy Chin wskazują kierunek współpracy w międzynarodowej walce z epidemią”, a „choć walka z epidemią wciąż trwa, praktyka pokazuje, że Chiny są najbardziej wiarygodnym partnerem Afryki w erze niepewności”⁶⁸. Temat międzynarodowego wsparcia, zwłaszcza dla krajów rozwijających się, był obecny w 23 proc. wszystkich tekstów w badanym okresie. Gdy Chiny stworzyły własne szczepionki przeciw COVID-19, wątek pomocy dla świata z czasem przekształcił się w tzw. „dyplomację szczepionkową”⁶⁹. Jednym z argumentów stosowanych przez CRI Polska do uwypuklenia wkładu Pekinu w przeciwpandemiczne działania było atakowanie tzw. „nacjonalizmu szczepionkowego”, czyli gromadzenia preparatów przeciwko COVID-19 przez państwa zachodnie, co w efekcie prowadziło do niesprawiedliwej dystrybucji szczepionek w skali globalnej⁷⁰. CRI Polska przeciwstawiało te zachowania „odpowiedzialnej postawie” i „bezinteresownej motywacji” rządu w Pekinie. Podobny wydźwięk miały liczne cytaty Xi Jinpinga i innych przedstawicieli państwowych wysokiego szczebla⁷¹. W kilku komentarzach o pomocy ChRL dla państw rozwijających się można było spotkać się także z przedstawianiem ich wsparcia dla kluczowych roszczeń terytorialnych Pekinu („kraje arabskie zawsze stoją po stronie Chin w kwestiach dotyczących podstawowych interesów Chin, takich jak Hongkong, Sinciang i Tajwan”⁷²).

Dodatkowym czynnikiem legitymizującym pozytywny przekaz o Chinach w komentarzach CRI Polska było wybiórcze i nierzadko wyrwane z kontekstu przytaczanie autorytatywnych głosów z zachodnich mediów i instytucji. Jednak gdy te same zachodnie podmioty (np. Bloomberg czy Pew Research Center) wyrażały obawy co do sposobu postępowania Chin, CRI oskarżało je o fałszowanie danych i bycie „częścią wojny opinii publicznej rozpoczętej przez Stany Zjednoczone”⁷³. Co więcej, w całym badanym okresie odniesienia do współpracy Chin ze Światową Organizacją Zdrowia (WHO) miały podkreślać zaangażowanie Pekinu w obronę multilateralizmu, a wszelkie pomysły niezależnych śledztw w sprawie pochodzenia koronawirusa były natych-

miastowo krytykowane. Raport WHO z marca 2021 r., którego wyniki stwierdziły, że laboratoryjnie pochodzenie COVID-19 jest „wysoco nieprawdopodobne”, był często przytaczany jako dowód do obrony reakcji Pekinu we wczesnym etapie pandemii. Co więcej, naukowców sceptycznych lub nieufnych wobec chińskich danych nazywano „pseudonaukowcami”.

Jeden z głównych wniosków płynących z analizy komentarzy CRI Polska jest w pewnym sensie paradoksalny: przez pierwsze dwa lata pandemii chińskie medium ukazywało Chiny jako ofiarę USA, a same Stany Zjednoczone przedstawiało natomiast jako jednocześnie światowego hegemonu i państwo w stanie końcowego upadku. W podobnym duchu zachodnie media i instytucje były zamiennie wykorzystywane albo do legitymizacji argumentów Pekinu (jako wiarygodnego źródła informacji, gdy były one zgodne ze stanowiskiem ChRL), albo jako przykład skoordynowanych zachodnich manipulacji mających na celu powstrzymanie wzrostu Chin. CRI Polska wydawało się jednak nie przejmować tym sprzecznym traktowaniem zachodnich źródeł.

Wnioski

Ilościowa i jakościowa analiza tekstów opiniotwórczych na temat Chin i pandemii COVID-19 w portalu Sputnik Polska i na stronie CRI Polska wskazuje, że media te przynajmniej częściowo działały na rzecz realizacji podobnych celów, takich jak np. podsycanie nieufności wobec USA jako światowego hegemonu.

W przebadanym okresie (styczeń 2020 r. - grudzień 2021 r.) przekaz Sputnika Polska skupiał się głównie na ekonomicznych skutkach pandemii i implikacjach rywalizacji chińsko-amerykańskiej. Tymczasem CRI Polska starało się równoważyć negatywny przekaz (np. dyskredytujący politykę Waszyngtonu czy „nacjonalizm szczepionkowy”) „pozytywną energią” (np. promując chińskie szczepionki i wsparcie Pekinu dla państw rozwijających się).

Z perspektywy ChRL bezpieczeństwo informacyjne jest kluczowym elementem tzw. „kompleksowego bezpieczeństwa narodowego” – koncepcji opisującej rosnącą potrzebę utrzymania stabilności i jednopartyjnych rządów w Pekinie dzięki kontroli niemal wszystkich aspektów życia społeczno-politycznego i gospodarczego kraju⁷⁴. Media są ważnym narzędziem realizacji „kompleksowego bezpieczeństwa narodowego” Chin. W tym kontekście działalność CRI Polska ma pomóc zbudować przyjazne ChRL środowisko zagraniczne i pośrednio ułatwić realizację długofalowych interesów Pekinu, jak np. marginalizacja głosów krytycznych wobec chińskich władz i ich polityki.

Chociaż przekaz CRI może zadowalać chińskie władze, wydaje się zasadniczo niedopasowany do lokalnych realiów. Jego atrakcyjność i widoczność w Polsce wydają się ograniczone. Natomiast polska wersja portalu Sputnik wydaje się lepiej przystosowana do lokalnego środowiska informacyjnego. Treści promowane przez rosyjskie medium są lepiej zredagowane, a sam portal dość umiejętnie kreuje się jako alternatywny podmiot wspierający „niezależne myślenie”. CRI Polska nie stara się natomiast ukrywać swoich bezpośrednich powiązań z chińskim aparatem partyjno-państwowym i otwarcie występuje w roli jego rzecznika. Oba podmioty działają jednak zgodnie z podobną logiką: wspierają realizację strategicznych celów Moskwy i Pekinu.

Niemniej jednak, pomimo pewnych zbieżności w promowanych narracjach, obecnie Chiny i Rosja wydają się prowadzić działalność informacyjną w Polsce równolegle i bez wzajemnej koordynacji. Nie oznacza to jednak, że w przyszłości bliższa współpraca mediów chińskich i rosyjskich skierowanych do polskich odbiorców jest niemożliwa.

Autorka

Alicja Bachulska jest analityczką ds. Chin na Polskę w projekcie MapInfluenCE oraz członkinią China Observers in Central and Eastern Europe (CHOICE). Pracuje również w Ośrodku Badań Azji Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, gdzie zajmuje się polityką Chin. Alicja jest także doktorantką w Szkole Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk. Wcześniej ukończyła studia na londyńskiej School of Oriental and African Studies (SOAS), gdzie otrzymała dyplom licencjacki z języka chińskiego i studiów nad rozwojem (BA Chinese and Development Studies). Program magisterski ukończyła w Chinach, gdzie na Fudan University studiowała chińską politykę i dyplomację. Doświadczenie zawodowe zbierała m.in. na praktykach w Konsulacie Generalnym RP w Szanghaju. Publikuje w międzynarodowych mediach, jak np. The Diplomat, East Asia Forum czy Echowall. Do jej głównych zainteresowań badawczych można zaliczyć politykę zagraniczną Chin, chińskie wpływy w Europie Środkowo-Wschodniej oraz politykę pamięci w ChRL. Można znaleźć ją na Twitterze na profilu @a_bachulska.

✉ a.bachulska@akademia.mil.pl

🐦 [@a_bachulska](https://twitter.com/a_bachulska)

Na temat MapInfluenCE

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu MapInfluenCE. MapInfluenCE koncentruje się na wpływach Chin i Rosji w Europie Środkowej. Badanie obejmuje w szczególności państwa Grupy Wyszehradzkiej, tj. Czechy, Polskę, Węgry i Słowację. Porównawczy charakter projektu umożliwi identyfikację taktyk stosowanych przez Chiny i Rosję oraz dostrzeżenie podobieństw i różnic w ich działaniach.

MapInfluenCE to międzynarodowy projekt, wcześniej znany jako ChinInfluenCE (2017-2020). Dzięki licznym inicjatywom badawczym MapInfluenCE kształtuje ekspercką i publiczną dyskusję na temat wpływów Chin i Rosji w Europie Środkowej. Wyniki naszych badań były szeroko cytowane zarówno w mediach państw Grupy Wyszehradzkiej, jak i międzynarodowych (New York Times, BBC, Al Jazeera, Le Monde, Deutsche Welle i inne). Nasze publikacje znane są również krajowym organom ustawodawczym i Parlamentowi Europejskiemu.

Oceniamy i analizujemy wpływ reżimów autorytarnych na kraje Europy Środkowej, w tym wpływ Chin na media, sferę akademicką i elity polityczne. Badamy również wspólne działania propagandowe, dezinformacyjne i hybrydowe Rosji i Chin w regionie. Łączymy podejście akademickie i praktyczne poprzez informowanie, jak wzmacniać świadomość i odporność społeczeństw na tego rodzaju działania.

Analitycy MapInfluenCE wywodzą się ze środowisk akademickich, think tanków i organizacji pozarządowych z Czech, Słowacji, Polski i Węgier. Nasza praca nie ogranicza się jednak do Europy Środkowej – współpracujemy również z europejskimi, amerykańskimi i azjatyckimi instytucjami badawczymi (m.in. MERICS, CEPA, CAP i inne), obserwujemy wpływy Rosji w krajach Partnerstwa Wschodniego, analizujemy wzrost oddziaływania Chin na całym świecie oraz badamy relacje unijno-rosyjskie i unijno-chińskie.

OBSERWUJ NAS!

www.mapinfluence.eu

www.twitter.com/MapInfluenceEU

[@MapInfluenceEU](https://twitter.com/MapInfluenceEU) i [#MapInfluenCE](https://twitter.com/MapInfluenceEU)

Na temat AMO

Stowarzyszenie Spraw Międzynarodowych (AMO) jest organizacją pozarządową założoną w 1997 roku w Pradze. Główną misją AMO jest przyczynianie się do głębszego zrozumienia spraw międzynarodowych przez działania edukacyjne i badawcze. Dzięki swojej aktywności w Czechach i za granicą oraz dwudziestoletniej tradycji AMO ugruntowała swoją pozycję jako wiodąca, niezależna czeska instytucja w obszarze stosunków międzynarodowych i polityki zagranicznej.

GŁÓWNE CELE AMO:

- przygotowywanie briefingów, badań i dokumentów strategicznych;
- organizacja międzynarodowych konferencji, seminariów eksperckich, spotkań oraz debat publicznych;
- organizacja projektów edukacyjnych;
- komentowanie bieżących wydarzeń dla prasy lokalnej i międzynarodowej;
- tworzenie warunków niezbędnych do rozwoju nowego pokolenia ekspertów;
- popularyzacja wiedzy o stosunkach międzynarodowych w szeroko rozumianej przestrzeni publicznej;
- współpraca z lokalnymi i międzynarodowymi instytucjami o podobnych celach.

CENTRUM BADAWCZE AMO

Centrum Badawcze AMO jest wiodącym czeskim think tankiem niezwiązanym z żadną partią polityczną ani ideologią. Swoją działalnością wspiera zaangażowanie w politykę zagraniczną, zapewnia niezależną analizę aktualnych kwestii politycznych oraz wspiera publiczną debatę ekspercką na pokrewne tematy. Głównym celem Centrum Badawczego jest obserwacja, analiza i komentowanie spraw międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem czeskiej polityki zagranicznej.

OBSERWUJ NAS!

- www.facebook.com/AMO.cz
- www.twitter.com/AMO_cz
- www.youtube.com/AMOCz
- www.linkedin.com/company/AMOCz
- www.instagram.com/AMO.cz

Źródła

- 1 Michał Bogusz, Jakub Jakóbcowski, Witold Rodkiewicz, *Oś Pekin-Moskwa. Fundamenty asymetrycznego sojuszu* (Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich, 2021), https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Os-Pekin-Moskwa_net_0.pdf.
- 2 Jakub Benedyczak, Agnieszka Legucka, Marcin Przychodniak, Marek Wąsiński, Łukasz Kulesa, Justyna Szczudlik, *How China and Russia could join forces against the European Union* (Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2020), https://pism.pl/publications/How_China_and_Russia_Could_Join_Forces_Against_The_European_Union.
- 3 Katja Drinhausen, Mayya Solonina, „Chinese and Russian media partner to ‘tell each other’s stories well’”, Mercator Institute for China Studies, 22 grudnia 2020, <https://merics.org/en/opinion/chinese-and-russian-media-partner-tell-each-others-stories-well>.
- 4 Chen Yingqun, „Chinese, Russian internet media urged to strengthen cooperation”, *China Daily*, 22 listopada 2021, <https://www.chinadaily.com.cn/a/202111/22/WS619bae4da310cdd39bc76d0c.html>.
- 5 *Ibid.*
- 6 *Ibid.*
- 7 Alexander Gabuev, Leonid Kovachich, „Contours and Limits of China-Russia Cooperation on Digital Propaganda”, Carnegie Moscow Center, 3 czerwca 2021, <https://carnegiemoscow.org/2021/06/03/comrades-in-tweets-contours-and-limits-of-china-russia-cooperation-on-digital-propaganda-pub-84673>.
- 8 *Ibid.*
- 9 Ivana Karásková, Matej Šimalčík, *Limited welcome: protecting the media from hostile foreign influence*, (Praga: Association for International Affairs (AMO), 2020), https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2020/06/AMO_Limited-welcome-protecting-the-media-from-hostile-foreign-influence.pdf.
- 10 Edward Lucas, Peter Pomeranzev, *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe* (Waszyngton: Center for European Policy Analysis, 2016), https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2773.
- 11 Yang Chen, „Sztafeta pokoleń czyli rozwój redakcji polskiej CRI (Część I)”, Trybuna, 1 października 2019, <https://trybuna.info/opinie/sztafeta-pokolen-czyli-rozwoj-redakcji-polskiej-cri-czesc-i/>.
- 12 Aliaksandr Aleshka, Sputnik Polska. *Propaganda Narratives and Cases* (Warszawa: East Center, 2020), <https://east-center.org/wp-content/uploads/2020/09/Sputnik-Polska-Propaganda.pdf>.
- 13 „EEAS SPECIAL REPORT UPDATE: Short Assessment of Narratives and Disinformation Around the COVID-19 Pandemic (UPDATE DECEMBER 2020 - APRIL 2021)”, European External Action Service, 28 kwietnia 2021, <https://euvsdisinfo.eu/uploads/2021/04/EEAS-Special-Report-Covid-19-vaccine-related-disinformation-6.pdf>.
- 14 Ze względu na specyfikę funkcjonowania obu stron, wyszukiwanie niektórych treści było utrudnione. Z tego względu niewykłuczone jest, że nieumyślnie pominięto część tekstów (głównie w przypadku Sputnika).
- 15 Adam Balcer, Piotr Buras, „View from Warsaw: Deterrence above all”, European Council on Foreign Relations, 17 października 2016, https://ecfr.eu/article/commentary_view_from_warsaw_deterrence_above_all7150/.

- 16 Kazimierz Wóycicki, Marta Kowalska, Adam Lelonek, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce* (Warszawa: Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, 2017), <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf>.
- 17 Aliaksandr Aleshka, *Sputnik Polska. Propaganda Narratives and Cases* (Warszawa: East Center, 2020), <https://east-center.org/wp-content/uploads/2020/09/Sputnik-Polska-Propaganda.pdf>.
- 18 Pavel Havlíček, Andrei Yeliseyev, *Disinformation Resilience Index in Central and Eastern Europe in 2021* (Warszawa: East Center, 2021), <https://east-center.org/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021.pdf>.
- 19 Edward Lucas, Peter Pomeranzev, *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe* (Waszyngton: Center for European Policy Analysis, 2016), https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2773.
- 20 Agnieszka Legucka, „Russia’s Long-Term Campaign of Disinformation in Europe”, Carnegie Europe, 19 marca 2020, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81322>.
- 21 Agnieszka Legucka, „Dezinformacja jako element wojny informacyjnej Federacji Rosyjskiej – założenia i efektywność”, *Sprawy Międzynarodowe* 73, no. 4 (2020): 160–186.
- 22 „Traffic Overview,” Similarweb, 7 grudnia 2021, <https://www.similarweb.com/website/pl.sputniknews.com/>.
- 23 Aliaksandr Aleshka, *Sputnik Polska. Propaganda Narratives and Cases* (Warsaw: East Center, 2020), <https://east-center.org/wp-content/uploads/2020/09/Sputnik-Polska-Propaganda.pdf>.
- 24 *Ibid.*
- 25 Edward Lucas, Peter Pomeranzev, *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe* (Waszyngton: Center for European Policy Analysis, 2016), https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2773.
- 26 „Student o życiu w opustoszałym Wuhan: Najważniejsza rzecz to ostrożność”, *Sputnik Polska*, 30 stycznia 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200130/Sputnik-wuhan-koronawirus-sputnik-11847139.html>.
- 27 Anna Sanina, „Koronawirus w Chinach: Polacy zbierają maski, a Amerykanie odnoszą zwycięstwo”, *Sputnik Polska*, 4 lutego 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200204/Sputnik-koronawirus-chiny-lpp-polska-akcja-usa-11873226.html>.
- 28 Alexander Boos, „Ceny złota gwałtownie rosną, a akcje spadają: koronawirus uderzył w najgorszym momencie”, *Sputnik Polska*, 5 marca 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200305/ceny-zlota-gwaltownie-rosna-a-akcje-spadaja-koronawirus-uderzyl-w-najgorszym-momencie-sputnik-12031466.html>.
- 29 „Koronawirus nie zatrzymał sieci 5G: Chiny nadal numerem jeden”, *Sputnik Polska*, 22 marca 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200322/5g-chiny-Huawei-sputnik-12123586.html>.
- 30 „Na drodze zbliżenia UE z Chinami pojawiła się nowa przeszkoda”, *Sputnik Polska*, 28 lutego, 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200228/Sputnik-koronawirus-chiny-ue-szczyt-11999972.html>.
- 31 *Ibid.*
- 32 Ivana Karásková (ed.), *Huawei in Central and Eastern Europe: Trends and Forecast* (Praga: Association for International Affairs (AMO), 2020), https://chinaobservers.eu/wp-content/uploads/2021/02/briefing-paper_huawei.pdf.
- 33 Aleksander Kwaśniewski, „Koronawirus w grze o wybory”, *Sputnik Polska*, 24 marca 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200324/koronawirus-w-grze-o-wybory-sputnik-12139288.html>.
- 34 *Ibid.*

- 35 Leonid Swiridow, „Fiodor Łukjanow dla Sputnika: Świat po koronawirusie – nie będzie nowej Jałty”, *Sputnik Polska*, 18 kwietnia 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200418/pandemia-koronawirus-usa-chiny-ue-kryzys-gospodarczy-sputnik-12268296.html>.
- 36 Tatiana Santi, „Koronawirus położy kres globalizacji?”, *Sputnik Polska*, 27 marca 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200327/koronawirus-epidemia-globalizacja-ue-sputnik-12152069.html>.
- 37 „Dlaczego umowa handlowa z Chinami przestała mieć dla Trumpe znaczenie?”, *Sputnik Polska*, 28 maja 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200528/chiny-usa-trump-umowa-handlowa-polska-sputnik-12491316.html>.
- 38 *Ibid.*
- 39 „MSZ Chin dla Sputnika: Media powinny szanować fakty i obiektywnie oceniać walkę Chin z epidemią”, *Sputnik Polska*, 28 stycznia 2021, <https://pl.sputniknews.com/20210128/msz-chin-dla-sputnika-media-powinny-szanowac-fakty-obiektywnie-oceniac-walke-chin-z-epidemia-sputnik-13737906.html>.
- 40 „Angela Merkel ‘promuje’ Chinę w UE”, *Sputnik Polska*, 6 lipca 2020, <https://pl.sputniknews.com/20200706/angela-merkel-ue-chiny-szczyt-stosunki-sputnik-12699270.html>.
- 41 *Ibid.*
- 42 „Chiny ograniczają import australijskiego węgla. Dlaczego?”, *Sputnik Polska*, 15 października 2020, <https://pl.sputniknews.com/20201015/co-sprawilo-ze-chiny-zrezygnowaly-z-australijskiego-wegla-sputnik-13204337.html>.
- 43 *Ibid.*
- 44 „Nie wierzę! Od komunistów będzie kupował szczepionkę! Polacy sceptyczni wobec preparatu z Chin”, *Sputnik Polska*, 2 marca 2021, <https://pl.sputniknews.com/20210302/nie-wierze-od-komunistow-będzie-kupował-szczepionke-polacy-sceptyczni-wobec-preparatu-z-chin-13924484.html>.
- 45 Ivana Karásková, Veronika Blablová, *Záchrana z východu? Debata o čínských vakcínách v České republice*, (Praga: Association for International Affairs (AMO), 2021), https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/02/Mapinfluence_briefing-paper_zachrana-z-vychodu_A4_web_01.pdf.
- 46 „Telling China's Story Well”, China Media Project, 16 kwietnia 2021, https://chinamediaproject.org/the_ccp_dictionary/telling-chinas-story-well/.
- 47 Peidong Yang, Lijun Tang, „Positive energy’: Hegemonic intervention and online media discourse in China's Xi Jinping era”, *China: An International Journal* 16, no. 1 (2018): 1-22.
- 48 Peter Martin, „Understanding Chinese ‘Wolf Warrior Diplomacy’”, National Bureau of Asian Research, 22 października 2021, <https://www.nbr.org/publication/understanding-chinese-wolf-warrior-diplomacy/>.
- 49 Michał Chabiński, Liang Shixin, „Chinese Twiplomacy in the age of COVID-19”, *Echowell*, 25 maja 2021, <https://www.echo-wall.eu/state-mind/chinese-twiplomacy-age-covid-19>.
- 50 Paulina Uznańska, Marian Fila, „The New US-China Battlefield Over the COVID-19 Narrative: Poland”, *The Diplomat*, 22 maja 2020, <https://thediplomat.com/2020/05/the-new-us-china-battlefield-over-the-covid-19-narrative-poland/>.
- 51 Yang Chen, „Sztafeta pokoleń czyli rozwój redakcji polskiej CRI (Część I)”, *Trybuna*, 1 października 2019, <https://trybuna.info/opinie/sztafeta-pokolen-czyli-rozwoj-redakcji-polskiej-cri-czesc-i/>.
- 52 „Traffic Overview,” *Similarweb*, 7 grudnia 2021, <https://www.similarweb.com/website/polish.cri.cn/>.
- 53 *Ibid.*
- 54 *Ibid.*
- 55 Piotr Gadzinowski, „Czy prezydent Andrzej Duda zaszczepi się chińską szczepionką? Pożyjemy - zobaczymy”, *CRI Polska*, 8 marca 2021, <http://polish.cri.cn/komentarz/3872/20210308/631570.html>.

- 56 „Komentarz: Dokąd ‘śpiący kierowcy’ chcą zabrać Amerykanów?”, CRI Polska, 6 lipca 2020, <http://polish.cri.cn/komentarz/3872/20200706/500681.html>.
- 57 „Komentarz: ‘Kraj numer 1 na świecie terroryzujący opinię publiczną w poszukiwaniu pochodzenia źródła wirusa’ przeczy nauce i tworzy podziały”, CRI Polska, 19 sierpnia 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210819/696445.html>.
- 58 „Komentarz: Waszyngton powinien wziąć odpowiedzialność za epidemię”, CRI Polska, 16 lipca 2020, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20200716/507485.html>.
- 59 „Komentarz: Epidemia uwidoczni “zimną rzeczywistość” amerykańskiego podejścia „kapitał przede wszystkim”, CRI Polska, 18 sierpnia 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210818/696114.html>.
- 60 „Komentarz: Kryzys związany z koronawirusem stał się ‘koszmarem’ dla biednych Amerykanów”, CRI Polska, 18 sierpnia 2020, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20200818/528192.html>.
- 61 „Komentarz: Liczba zgonów w Stanach Zjednoczonych z powodu koronawirusa przekroczyła całkowitą liczbę ofiar, które USA poniosły podczas II wojny światowej”, CRI Polska, 22 stycznia 2021, <http://polish.cri.cn/news/world/3876/20210122/610113.html>.
- 62 „Komentarz: WHO powinna wziąć pod uwagę głos opinii publicznej i dokładnie zbadać laboratorium Fort Detrick”, CRI Polska, 28 lipca 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210728/691663.html>.
- 63 „Wuhan lab leak theory: How Fort Detrick became a centre for Chinese conspiracies”, BBC, 23 sierpnia 2021, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-58273322>.
- 64 „Komentarz: Stany Zjednoczone powinny spojrzeć na siebie w lustrze i aktywnie współpracować przy dochodzeniu w sprawie śledzenia wirusów”, CRI Polska, 1 czerwca 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210601/670900.html>.
- 65 „Komentarz: WHO powinna wziąć pod uwagę głos opinii publicznej i dokładnie zbadać laboratorium Fort Detrick”, CRI Polska, 28 lipca 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210728/691663.html>.
- 66 „Chinese Foreign Ministry Spokesperson’s Remarks”, Embassy of the People’s Republic of China in the Commonwealth of Australia, 27 lipca 2021, http://au.china-embassy.org/eng/sghdxwfb_1/202107/t20210727_8884832.htm.
- 67 „Komentarz: Nie należy opóźniać dokładnego śledztwa WHO w Stanach Zjednoczonych”, CRI Polska, 3 sierpnia 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210803/693101.html>.
- 68 „Komentarz: Inicjatywy Chin wskazują kierunek współpracy w międzynarodowej walce z epidemią”, CRI Polska, 18 czerwca 2020, <http://polish.cri.cn/komentarz/3872/20200618/490075.html>.
- 69 Darren Choi, Sean Janke, „Vaccine Diplomacy”? - China’s Global Vaccine Efforts and Controversies”, University of Alberta China Institute, 21 lipca 2021, <https://www.ualberta.ca/china-institute/research/analysis-briefs/2021/vaccine-diplomacy.html>.
- 70 „Komentarz: ‘Szczepionkowy nacjonalizm’ przynosi ‘moralną i ekonomiczną katastrofę’”, CRI Polska, 15 marca 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210315/635515.html>.
- 71 „Komentarz: Duch antyepidemiologiczny jest potężną siłą napędową dla Chińczyków”, CRI Polska, 9 września 2020, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20200909/540933.html>.
- 72 „Komentarz: W obliczu epidemii wzmacnianie współpracy między Chinami a państwami arabskimi zwiększa pewność świata”, CRI Polska, 13 lipca 2020, <http://polish.cri.cn/1364/2020/07/13/242s147131.htm>.
- 73 „Komentarz: Wyniki dwóch sondaży wystawiły USA na pośmiewisko światowej opinii publicznej”, CRI Polska, 19 lipca 2021, <http://polish.cri.cn/news/china/3875/20210719/689696.html>.
- 74 Katja Drinhausen, Mikko Huotari, John Lee, Helena Lagarda, The CCP’s next century. Expanding economic control, digital governance and national security, (Berlin: Mercator Institute for China Studies, 2021), https://merics.org/sites/default/files/2021-07/MERICSPapersOnChinaCCP100_3_1.pdf.

